

KRLEŽA I ANDRIĆ – OSOBNE RELACIJE

1.

Odnos između dvojice naših književnih velikana Miroslava Krležu i Ive Andrića bio je – što zbog oprečnosti karaktera što zbog dugogodišnjega rivalstva – kompliciran, delikatan, pun napetosti, nabijen emocijama različita predznaka, kontaminiran brojnim nesporazumima, nesuglasicama pa i tračevima i medijskim manipulacijama. Puno se toga nataložilo tijekom vremena, ponešto vjerojatno i stjecajem okolnosti, a ne uvijek njihovom voljom.

Krleža i Andrić bili su duboko svjesni različitosti karaktera, senzibiliteta, umjetničkih i svjetonazorskih orijentacija. Upravo je Krleža u razgovorima s Enesom Čengićem (*S Krležom iz dana u dan*) pregnantno izrazio bit onoga što će trajno obilježiti njihove međusobne relacije: „Andrić se meni ili ja njemu pletemo među nogama otkad postojimo, a nikakve veze nemamo – dva potpuno odvojena svijeta.” (Čengić 1990 IV, 44).

Da su Andrić i Krleža dva potpuno odvojena svijeta, moglo se vidjeti odmah, već od njihova međusobnog upoznavanja i prvih objavljenih tekstova, dok je njihov kasniji literarni i životni put tu činjenicu samo potvrđivao. Nemoguće je na omeđenom prostoru pokazati svu složenost njihova odnosa, ali moguće je pokušati pronaći korijene nesporazuma, vidljive i skrivene točke neslaganja. Ne ulazeći ovdje u karakterne, identitetske i poetičke razlike, promotrit ćemo njihove međusobne odnose koji ipak puno toga otkrivaju.

2.

Andrić i Krleža praktički su vršnjaci: Andrić je rođen u Travniku 10. listopada 1892, a Krleža u Zagrebu 7. srpnja 1893. Dakle razlika je među njima samo devet mjeseci. No obiteljska pozadina posve im je različita. Andrić potječe iz vrlo siromašne obitelji. Njegov otac Antun, koji je rano napustio obitelj, radio je kao podvornik na sudu, dok je majka Katarina, rođena Pejić, radila kao radnica u sarajevskoj tvornici ćilima, a povremeno i kao domaćica u franjevačkom samostanu Svetog Ante na Bistriku. Suočavajući

se s besparicom, Andrićeva majka već 1894. šalje svoga sina jedinca na čuvanje muževljevoj sestri Ani i njenome mužu Janu (Ivanu) Matkovcsiku u Višegrad. Tetak i tetka odgajat će Andrića sve do 1903. godine kada on, nakon završene pučke škole, odlazi majci u Sarajevo.

Krležin otac, također Miroslav, zakonita oca nije imao. Doživio je dugu starost, a radio je u Zagrebu kao tržni nadzornik. Po baki s majčine strane Krleža potječe iz bogate plemenitaške obitelji Mekovec. Krležina majka Ivana (Ivka), rođena Drožar, radila je kao domaćica, a bila je šesto dijete zidara Jurja Drožara i Terezije Goričanec. Baka Terezija, kao što je poznato, odigrala je značajnu ulogu u Krležinu ranom djetinjstvu. Krležini roditelji živjeli su skromno, ali ipak bez većih financijskih poteškoća.

Krleža i Andrić upoznali su se 1917. godine u Zagrebu kamo se Andrić vratio nakon kućnoga pritvora u Ovčarevu i Zenici. Po svemu sudeći, njihovi osobni kontakti u to su vrijeme nadilazili površno poznanstvo pa bi se, barem u početnom razdoblju, moglo govoriti o prisnijem odnosu iako ne i o pravom prijateljstvu. Andrić i Krleža susreću se najčešće u ateljeu slikara Ljube Babića; tamo su se vjerojatno i upoznali.

Da je odnos među njima tada bio srdačan, svjedoči nekoliko činjenica. Kad je Andrić objavio svoju prvu pjesničku zbirku *Ex Ponto* u Zagrebu 1918, Krleža je njoj napisao kratku, doduše nepotpisanu, ali vrlo afirmativnu recenziju u časopisu *Hrvatska riječ* (16. X. 1918). U njoj piše da se Andrić već jasno izdvojio među pjesnicima koji su se javili u almanahu *Hrvatska mlada lirika* kao jedan od naših prvih verslibrista, da njegovi stihovi imaju svoju boju i svoj oblik „primaran i iskren”. U zbirci *Ex Ponto* Andrićev se stih „razlio i posve oslobodio spona”; u njima se osjeća „mutna patnja kaotičnih prilika”. Krleža ponavlja misli Nike Bartulovića – Andrićeva prijatelja, ideološkog istomišljenika i pisca predgovora zbirci – da su ti stihovi „dokument stradavanja jedne čitave generacije” i da ih treba pročitati „drugi, treći i deseti put”. To je zapravo jedina Krležina posve pozitivna kritika djela nekog hrvatskog pisca.

U razgovoru s Čengićem Krleža se prisjetio ranog Andrića i njegovih zagrebačkih godina u vrijeme *Hrvatske mlade lirike*:

U vrijeme *Hrvatske mlade lirike* Andrić je katolički zavrnut bosanski mozak, pa je onda jugoslavenski omladinac sa svojom zbrkanom idejom s Bogdanom Žerajićem i kompanijom, i onda će doći kraljevska vojska¹. Za njega postaje bitan

¹ Krleža aludira na Andrićevu *Prvu proljetnu pjesmu*, objavljenu u Čerininu „Vihoru” 1914. U pjesmi lirski subjekt otvoreno priziva dolazak „kraljeve vojske” i „dane velikih djela”. Pjesma se navodno

pojam ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca, i ulazak srpske vojske u Bosnu. (Čengić 1990 IV, 43).

Kad se Andrić bolestan vratio iz mariborskog zatvora gdje je boravio zbog svoga protuaustrijskog djelovanja, Krleža piše članak *Slučaj kipara Studina (Riječ Srba-Hrvata-Slovenaca*, br. 110, 8. III. 1919). U tekstu se bavi sudbinom talentirana mladog kipara Marina Studina koji je propadao u neimaštini kao pripadnik sve brojnijeg umjetničkog proletarijata: bio je beskućnik, hranio se u pučkoj kuhinji i živio, milošću jednog liječnika, u sobi skupa s trideset invalida u Ortopedskoj bolnici. U tom kontekstu Krleža spominje niz drugih umjetnika koji dijele tužnu Studinovu sudbinu: Ujevića, Wiesnera, Čerinu, Radoševića, Andrića. Za Ivo Andrića piše da pati u teškoj bolesti zadobivenoj u borbi za Jugoslaviju, a nitko se od mjerodavnih faktora nije pobrinuo za tu „žrtvu naše narodne stvari i da ga izašalju kud na lečenje u Egipat ili Alpe”.

Spomenimo i jednu istinitu anegdotu u kojoj se kao akteri pojavljuju obojica. U veljači 1919. Krleža je za vrijeme premijere predstave Petra Petrovića Pecije (*U naviljcima*; prva aktovka *Rod*) u Hrvatskom narodnom kazalištu izazvao kulturni skandal: demonstrativno je ustao viknuvši na sav glas da takav komad spada cirkus, a ne nacionalnu kazališnu scenu. Napustio je gledalište uz tresak vrata, ali u svom protestu nije bio sâm - pridružio mu se i Ivo Andrić. Krleža je o tome događaju pisao u knjizi *Moj obračun s njima* (Krleža 1983, 172), a prisjetio ga se i u razgovorima s Čengićem:

- Da, sjedio sam 1919, poslije rata i ratnih zbivanja, s Belom na premijeri aktovke Petra Petrovića Pecije *Rod*. Gledao sam književno djevičanskim čuđenjem te Pecijine junake kako leže u bijelom platnu u polusvjetlu seljačkoga interijera između ostaloga pokazujući to i figurativno, i figurativno razgovaraju: Pa znaš... Ako'sh pravo, na tvrdom je zdravlje!... Što tvrde to bolje... na mekanom se razmekšaš! Raskvasiš!... Tvrdo!... Tvrdo!... (vragolasto) to treba...!

Ustao sam tada u gledalištu izjavivši da takve stvari spadaju u peštanski orfeum, a ne na scenu Narodnog kazališta. U znak protesta napustio je gledalište i Ivo Andrić. (Čengić 1990 II, 194).

Krleža je zabilježio i događaj koji se zbio sredinom travnja 1918. godine: šećući se s Andrićem Ilicom, susreli su K. Š. Gjalskoga, tada župana zagrebačke županije. Andrić je susret prokomentirao riječima: „Kako se ova stara

i recitirala na skupovima nacionalističke omladine, a vjerovalo se da je upravo zbog njezina sadržaja Andrić bio uhićen (Karaulac 2003, 239).

budala ne stidi svoga velikog županstva? Još se dao fotografisati u gali.” (Karaulac 2003, 181).

3.

Do osobnog razmimoilaženja između Krleže i Andrića dolazi tijekom 1919. godine. Krajem godine Andrić zauvijek napušta Zagreb i odlazi – uz pomoć svoga mentora, ministra Tugomira Alaupovića – u Beograd, u diplomatsku službu. Ključni razlog udaljavanju bile su sve veće ideološke razlike. Krleža, pisac lijevog aktivizma, nije mogao prihvatiti Andrićevo unitarno jugoslavenstvo, monarhizam i potom odlazak u diplomaciju. Andrić je pak bio rezerviran prema Krležinu boljševizmu i ljevičarskom radikalizmu.

No prije odlaska Andrić je, skupa s Mašićem, Bartulovićem, Čorovićem i Crnjanskim, pokrenuo 1918. u Zagrebu *Književni jug*, časopis izrazito integralističke orijentacije s idejom stvaranja sintetske „jugoslavenske kulture” i novog (nad)nacionalnog identiteta kojim bi se postupno prevladali partikularni, „plemenski” identiteti. Naime Hrvati, Srbi i Slovenci su, u ideološkoj vizuri *Juga*, tri plemena jednoga naroda – „naroda koji nastaje”, kako je još 1913. pisao Milan Marjanović (usp. Marjanović 1913). Stoga su i tekstovi objavljeni i na latinici i ćirilici te na hrvatskom, srpskom i slovenskom jeziku.

Krleža pak s Augustom Cesarcem 1. siječnja 1919. počinje izdavati ljevičarski, avangardistički dvotjednik *Plamen* i već u prvom broju objavljuje poznati ikonoklastički pamflet *Hrvatska književna laž* u kome se okomljuje na nacionalne kulturno-povijesne mitove i laži.² Uz Gajev umjetnički nepotentni i oportunistički narodni preporod (koji ostaje pokoran dvoglavom orlu i austrijskom „caru krvniku”) te uz književnost moderne, prisposobljene s pljesnivim magazinom krojenim po njemačkom kalupu, Krleža među tri najveće laži hrvatske književnosti i kulture ubraja i ideju integralnoga jugoslavenstva, s kosovskom mitomanijom i vidovdanskom etikom, oprimjerujući svoj gnjev metaforom Meštrovićeva *Vidovdanskog hrama* i *Kosovskog ciklusa*:

² Iako mnogi kritičari ističu da je taj pamflet jedan od najbrutalnijih obračuna s hrvatskom književnom tradicijom, Frangeš s pravom upozorava da se Krležin tekst uklapa u niz prodornih, ali nikada do kraja dovedenih sličnih analiza u prošlosti, kao što su Mažuranićev politički traktat *Hrvati Mađarom* (1848) ili Šenin manifest *Naša književnost* (1865) (usp. Frangeš 1987, 292).

Pak što onda hoće danas ti ljudi, nacionalni revolucioneri? Što viću po tom plešnivom literarnom magazinu jednu poderanu dekorativnu laž, iskonstruisanu po inozemnim uzorima i prebojadisanu crveno-modro-belo, laž svih evropejskih nacionalističkih epoha, laž nacionalnog heroizma. Što hoće ti nacionalni heroji u tom literarnom magazinu i tko su ti današnji razarači, koji su pod staru zgradu podmetnuli papirnate bombe, te je razaraju i grade novi hram, beo i mramoran. /.../ Oni proklinju tu dekadentsku zarazu u našoj književnosti i propovedaju besne gestove Srđe Zlopogleđe, Marka i Miloša i proklinju beskrvnost i ruše magazin i zidu hram za osvetu Kosova.

Propoveda se nova borbena etika, uštrcavaju se herojski serumi, zvekeće se mačem i mamuzama, a zaboravlja se, da je sve to galama vašarska i da je taj nacionalizam laž i fraza, kao što je laž i fraza naš dekadentski l'art pour l'artizam i kao što su laž i fraza svi oni nizovi sarkofaga, pokojnih heroja i akademika u grobnici. Sve je laž i sve je fraza! (Krleža 1919, 36-37).

Zanimljivo je da Krleža, iako oštro prigovara integralističkoj ideologiji (dakle i *Književnom jugu* kao njezinu eksponentu i promotoru), i sâm piše ekavicom i pokazuje ideološka kolebanja glede jugoslavenstva. Uostalom, Krleža je i osobno surađivao u *Književnom jugu*: u tom je časopisu objavio 1918. *Sodonski bakanal*, svoj prvi tekst na ćirilici i ekavici, a 1919. pjesmu *Jesenja noć*. Velik broj njegovih tekstova nastalih do 1928. objavljen je na ekavici u skladu s tzv. Skerlićevom anketom iz 1913. po kojoj bi Hrvati u ime jugoslavenskog zajedništva trebali prihvatiti ekavski govor, a Srbi latiničko pismo. No iako je i Krleža tada bio unitarist smatrajući „jugoslavenski kulturni prostor svojim nacionalnim *totalitetom*“ (Lasić 1987, 308), on se ubrzo priklonio Supilovoj ideji jugoslavenskog federalizma. I kasnije je, baveći se hrvatskim pitanjem s marksističkih pozicija, dosljedno kritizirao jugounitarističku koncepciju „narodnoga jedinstva“, vidovdansku mitologiju i velikosrpsku politiku Pašića i Karađorđevića (usp. Krleža 1971).

U kontekstu ideološkoga obračuna s mitom jugoslavenskog nacionalnog heroizma, na Krležinu udaru našao se na prvom mjestu kipar Ivan Meštrović, autor makete *Kosovskoga ciklusa* izložene u paviljonu Kraljevine Srbije u Rimu 1911. No posredno bio je to i napad na Meštrovićeve ideološke istomišljenike, pisce Vladimira Čerinu, Niku Bartulovića pa i Ivu Andrića. U *Zapisima s Tržiča* Krleža piše kako je pripremao obračun s jugoslavenski orijentiranom omladinom (Čerina, Tartaglia) i grupom oko integralističkog *Književnog juga* čiji su članovi (Mašić, Korolija, Andrić, Bartulović, Angjelinović) postali „otvoreni agenti režima“ (Krleža 1988, 238). Ne treba smetnuti s uma ni činjenicu da je i Društvo hrvatskih književnika, na čelu s Nikolom Andrićem, na izvanrednoj sjednici 10. rujna 1918. zauzelo unitarističku

političku platformu inzistirajući na unifikaciji jezika i književnosti (Visković 2001, 18).

Andrić je u svome jugoslavenstvu bio dosljedan. Kad se u Hrvatskoj počelo sve više širiti antijugoslavenstvo, on je u zagrebačkim *Novostima* 8. studenoga 1918. objavio programatski članak pod naslovom *Nezvani neka šute* u kojem se obrušio na protivnike ujedinjenja i stvaranja unitarne jugoslavenske države. U članku ističe: „A svi mi koji smo tu misao ujedinjenja pronijeli neokaljanu kroz bratoubilačke bojeve i nismo je zatajili pred krivokletničkim austrijskim sudovima, znat ćemo je obraniti i od besavjesnih žurnalista i prgavih, samozvanih politikanata.”

U kritičkoj literaturi naišli smo i na tezu da je jedan od glavnih razloga Andrićeve odlaska iz Zagreba u Beograd bio upravo Krleža (Kalezić 1985, 273–274). Krleža je naime već oko 1919. postao mlada književna zvijezda, moćna i utjecajna u hrvatskoj književnosti. Iza sebe je imao već šest-sedam knjiga, a Andrić tek jednu. Za dvije velike književne figure u Zagrebu, po toj teoriji, tada nije bilo mjesta, a Andrić – kao „proračunat čovjek” – nije želio biti u Krležinoj sjeni. Otišao je u Beograd, grad koji je pisce-došljake, naročito one iz Bosne, prihvaćao drukčije od Zagreba (isto, 274).

U takvu pretpostavku teško je povjerovati. Razlog Andrićeve odlaska u Beograd nije bila Krležina konkurencija nego činjenica da ambicioznom Andriću Zagreb u to vrijeme nije mogao pružiti gotovo ništa: bio je bolestan, siromašan, osjećao se odbačenim, nije pred sobom vidio nikakve perspektive. U Beogradu, novoj metropoli, otvarale su mu se nove mogućnosti: diplomacija, sigurnost, karijerni uspon. O razlogu Andrićeve odlaska iz Zagreba Krleža je u razgovoru s Josipom Šentijom rekao: „Stvar je bila u tome da je Andrić bio jako ambiciozan mladi čovjek, u karijernome smislu ambiciozan. Na svaki je način htio u diplomaciju, a vidio je da to može ostvariti samo ako ode u Beograd.” (Šentija 2011, 197).

No ubrzo se i Andrić razočarao političkom situacijom u novostvorenoj državi. Ideali ravnopravnosti bili su iznevjereni, a nacionalna nesloga sve je više izbijala na površinu. Sliku stanja tematizirao je u alegorijskom proznom zapisu *Sudije 1914–1920 (Jugoslavenska njiva, 1920)*: četiri stranke, označene različitim bojama, međusobno se glože, sude i optužuju sve dok ne pomru i nad njima ne počne rasti trava.

Ipak, osobne relacije između Andrića i Krleže nisu potpuno prekinute ni u međuratnom razdoblju. U razgovorima s Čengićem Krleža je u žovijalnom tonu ispriповijedao kako su „tri velika orfeja naše literature” – Krklec, Andrić i Crnjanski – bili obožavatelji njegove supruge. Obraćajući se Beli, Krleža ju je podsjetio: „Andrić Ti je, brate, slao velike bukete cvijeća, kad

nije bilo mene doma, a Crnjanski Te sačekivao poslije predstava. Htjeli mi kolege nabiti rogove." (Čengić 1990 III, 32).

Ideološki jaz između Krleže i Andrića s vremenom se sve više produbljivao. Krleža je u više navrata isticao da su se tijekom vremena našli na suprotnim stranama. Čengić je zabilježio Krležine riječi da Andrićevo društvo nije bilo i njegovo društvo i da je s tim društvom bio u „trajnom nesporazumu ili bolje rečeno okršajima" (Čengić 1990 II, 275). Krleža je Andriću predbacivao oportunistički, služenje radikalnu Milanu Stojadinoviću, rojalizam. Govoreći o Crnjanskijevim reakcionarnim i profašističkim stavovima, Krleža se dotaknuo i Andrića:

/.../ ali ako već imamo kazivanje, trebalo bi kazati da je i Andrić svojim djelovanjem na liniji kraljevske vlasti isto tako bio na nimalo naprednoj, da kažemo, platformi, nego je režimu kraljevskome služio predano i poslušno, sve do potpisivanja pakta s Hitlerom kod koga je bio kraljevski poslanik. Nema nikakvog razloga, ako se o stanovitoj biografiji radi, ne kazati i to. Uostalom, Marko Ristić mi je pričao da se zatekao s Andrićem više puta u Vrnjačkoj Banji i da je Andrić u svečanom odijelu svakog 6. septembra, na rođendan kralja Petra II., odlazio u crkvu na bogosluženje za sretan i dug život kraljev. (Čengić 1990 II, 143).

Ponekad o odnosu Krleža - Andrić treba čitati i između (napisanih) redaka. U Krležinu časopisu *Pečat* (1939, br. 3) u nepotpisanu, ali vrlo vjerojatno Krležinu članciću, možemo pročitati i sljedeće riječi:

21. januara, Aleksandrov Dvorac. - Grof Ciano, u čiju je počast danas priređen takozvani „visoki lov", imao je u toku lova veliki uspjeh: sam je ubio 64 zeca i 7 jelena. U isto vrijeme dok je obavljen lov na visoku divljač, u kojem je s uspjehom učestvovao i g. dr. Milan Stojadinović, članovi pratnje grofa Ciana i dr. Stojadinovića lovili su sitnu divljač: zečeve, fazane, lisice itd. U ovoj grupi nalazio se i g. Ivo Andrić, pomoćnik ministra inostranih poslova i književnik, autor melankoličnih stihova: *Ex Ponto*.

Krleža dakle ironično sugerira: Andrić, pisac, diplomat i političar, autor melankoličnih stihova iz zbirke *Ex Ponto*, odlazi sa Stojadinovićem u „visoki lov" i tamani nevine životinje, sitnu divljač.

4.

Nakon Drugoga svjetskog rata Krleža i Andrić susreću se razmjerno često, no sada u ulozi reprezentativnih pisaca, predsjednika raznih udruga i institucija, ali prije svega književnih rivala. Uostalom, ubrzo su i kanonizirani kao najveći pisci u socijalističkoj Jugoslaviji i to se njihovo rivalstvo osjećalo

posvuda. Sastajali su se i u prigodama koje nisu bile službenog karaktera, o čemu ima dosta svjedočanstava. Petar Džadžić prepričao je epizodu kojoj je nazočio, a zbila se u travnju 1953. godine. U sali dnevnika *Borba* održavani su sastanci urednika i suradnika časopisa *Nova misao*. Na jednom od tih sastanaka uvodne teze – pod naslovom *O procesu stvaranja* – iznio je Ivo Andrić. Nakon referata za diskusiju se javio Krleža i, ironično pohvalivši referenta („Andriću, vi ste naš najveći pisac“), predbacio mu je da je njegov tekst „upravo za pansionatske djevojčice“ (Džadžić 1988). Nakon toga nastala je neugodna atmosfera, a napetost je potom smirio Milovan Đilas.

Od skupnih akcija spomenimo da su 1973. i Krleža i Andrić, skupa s Pavlom Savićem, potpisali prijedlog da se Josipu Brozu Titu dodijeli Nobelova nagrada za mir.

Krleža je cijenio Andrića, ali bez sumnje nije bio posve imun od zavisti kad je Andrić primio Nobelovu nagradu za književnost (1961). O tome je davao raznim ljudima kontradiktorne izjave. U razgovoru s Čengićem rekao je da je Andrić zaslužio Nobelovu nagradu i da „mirne duše može stajati uz ostale koji su tu nagradu dobili“, no ipak je dodao da on, Andrić, tu nagradu nije iskoristio da „svijetu kaže nešto o nama“ (Čengić 1990 I, 73). U zapisu od 29. studenoga 1974. Čengić je zabilježio i Krležinu gotovo ljubomornu napomenu o odnosu broja prijevoda svojih i Andrićevih djela na strane jezike:

Vidite, kad se govori o prevođenju naših pisaca na strane jezike, prvo stavljaju Andrića, pa mene. Nemam ništa protiv, ali ne odgovara činjeničnom stanju. Andrićeva *Na Drini ćuprija* je jedino djelo koje je mnogo prevođeno. Međutim, kad se uzmu naslovi i naklade, dobija se druga slika. Moja su djela prevedena na dvadeset pet jezika. (Čengić 1990 I, 236).

U vezi s prevođenjem treba navesti i Andrićevo posve drukčije intonirano svjedočenje o događaju koji se zbio za vrijeme njegova boravka u Švedskoj u povodu primanja Nobelove nagrade. Štokholmski izdavač Bonier rekao mu je tom prilikom da mu je velika želja da njegovo sljedeće djelo doživi prvo izdanje u Švedskoj. Andrić mu je na to odgovorio:

Žao mi je, ali od toga, dragi gospodine, ne može biti ništa, jer ja ne posjedujem nikakav rukopis pripremljen za štampu. Ali u Jugoslaviji živi pisac koji je poznat u celom svetu i koji je, podjednako kao i ja, zaslužio priznanje vaše akademije. To je Miroslav Krleža. (Jandrić 1982, 312).

Ponekad se u Krležinim riječima o Ivi Andriću osjeća zloba i prijezir. Predbacivao mu je političku prevrtljivost, oportunističko prilagođavanje političkim

okolnostima, konvertitstvo. Spominjao je slučaj s Bogdanovićevim člankom o njemu u *Enciklopediji* kada je Andrić od Krleže naknadno tražio da se u tekstu izbriše napomena da je hrvatskoga porijekla (Čengić 1990, 171-172). Krleži je bilo krivo što se nikada u javnosti ne spominje Andrićeva sumnjiva politička prošlost. U knjizi *Skizzenbuch 1932-2010* Josip Vaništa citira i sljedeće Krležine riječi:

Da nije bilo Nobela, Andrić bi bio mali nepoznat pisac (...) Po svom djelu bio je stopercentni nihilist, u životu arbitrirao je u Belvederu. Bio je Stojadinovićev čovjek, ambasador kod Hitlera. Zašto se to prešućuje? Mi smo se razišli 1919. Ja sam bio komunist, on je otišao u rojaliste. Preda mnom je drhtao kao žaba pred zmijom, u strahu da ga u jednom času ne dohvatim. (Vaništa 2010, 149).

No u istoj knjizi prepričan je i jedan zanimljiv san Miroslava Krleže, koji bi se – s obzirom na Krležinu povremenu malicioznost prema Andriću – lako mogao iščitati u psihoanalitičkom ključu:

Sanjao sam Ivu Andrića. Govorio je kako moji postupci nikada nisu bili korektni, da sam se nepristojno ponašao cijelog života. Govorio je tonom učitelja koji se obraća lošem đaku. Šutio sam, nisam odgovarao, nisam se ponio kako sam morao. Ponio sam se mizerno. (isto, 187).

Zanimljiva je i Krležina opaska o Andriću u razgovoru s Josipom Šentijom:

Andrić, Andrić. To je nešto drugo. On nije ono što hoće da bude i što drugi hoće da on bude. Bosanci ga ističu jer im je potreban, a Srbi ga uzimaju i smatraju ga svojim, jer piše srpskim jezikom, ekavštinom, no svi su njegovi važniji junaci uglavnom turski, muslimanski i katolički. A način kako ih fabulira i kako ih moralno i antropološki tretira srpskom uvu savršeno odgovara. Kod njegova se čitateljstva o ukusu *in artibus* ne može govoriti. Sve je kod tog čitateljstva natopljeno Kosovom i kosovskim misterijima te ga u tome duhu i primaju i onda kada on takav nije. (Šentija 2011, 136).

S druge strane, Andrić je, prema osobnim izjavama i svjedočenjima, iznimno respektirao Krležu i uvijek ga je u javnosti spominjao u izrazito afirmativnom kontekstu. Tragove zlobe nismo uočili. Štoviše, ostaju brojne izjave o Krležinoj spisateljskoj snazi i umijeću pisane ili izgovorene s puno takta. Andrićev ljetopisac Ljubo Jandrić bilježi i jednu zanimljivu Andrićevu misao u povodu stalnih usporedaba njega i Krleže:

Neukusno je, a meni to i smeta, što se čitaoci, pa i književni kritičari tabore i prepiru oko toga ko je veći pisac: Krleža ili Andrić? Nismo mi dva fudbalska tima s podjeljenim navijačima. Uveren sam da našoj književnosti može samo da škodi takvo najvijačko raspoloženje. I to na žalost nije sve. Malograđani su pronašli

dvojicu „literatora”, da upotrebim omiljeni izraz Dostojevskog, pa se pregone i udaraju u svakojake gluposti. Po našem mišljenju tu se najmanje govori o književnim stvarima...u pitanju su, da još jednom kažem, puki prohtevi malograđanske inteligencije. Ne znam pouzdano, ali sve nešto mislim da će posle smrti nas dvojice biti još više gluposti oko toga. U nekom smislu to bi moglo da poprими još ružniji oblik. Sva je sreća da ću biti mrtav /.../ (Jandrić 1982, 324-325).

Andrić naglašava da nikad nije htio sudjelovati u tim i sličnim polemikama, a vjeruje da i Krležu smeta ona često postavljana pitalica *Krleža ili Andrić*. U toj pitalici/dilemi Andriću je apsurdno ono isključivo „ili” jer:

Zašto samo *jedan* od nas, zašto ne i *obojica*? Nećemo, valjda, jedan drugog izazvati na dvoboj. A kakav je naš svet, on bi bio sretan tek onda kad bi se to desilo. /.../ Neka ljudi o nama dvojici misle što god im je drago, ali bolje je da umesto Krleža ili Andrić kažemo Krleža i Andrić. (Jandrić 1982, 325).

Andrić navodi primjer u koji bismo se treba ugledati: Nijemci uvijek kažu Goethe i Schiller, a ne Goethe ili Schiller.

Da je Andrić visoko cijenio Krležu, svjedoči i pisac Skender Kulenović. On je zabilježio Andrićeve reakciju nakon odgledane predstave *U agoniji* 1946. u Sarajevu:

Vjerujte, ja sam to čitao, ali nisam nikada Krležu doživio kao sada na ovoj predstavi. To je zaista impresivno. On sipa bujicom reči, pa se sve to valja. Ali bez obzira na to svaka mu je reč snažna i razabrana. (Čengić 1979, 9).

Krleža nije volio da ga uspoređuju s drugim piscima, pogotovo ne s Andrićem. No upravo to se često događalo. Uspoređujući u beogradskom *NIN-u* 1977. godine trojicu pisaca – Andrića, Krležu i Crnjanskoga – Dragan Jeremić napisao je sljedeće:

Andrić je najmundriji, Krleža je društveno najznačajniji, Crnjanski je napisao najljepša dela. Prvi najdublje govori o životu i ljudima, drugi nas najviše angažuje u društvu i podstiče na napredak, treći nam pruža najčistije estetsko uživanje. (Čengić 1990 II, 286).

Krleža je tu usporedbu prokomentirao ironično:

Dva genijalna, jedan angažiran!... Ništa novo. Vrlo je nezgodno da ja o tome govorim, ali kad me se već vuče za jezik moram i ja kazati: Nisam samo ja angažiran! Angažirana su bila i druga dvojica mojih kolega, ali na drugoj strani. Jedan je služio do posljednjeg dana monarhiji i posljednji posao na kojem je radio bio je pakt s Hitlerom, a Crnjanski je služio svojim publicističkim perom najreakcionarnijim, pa ako hoćete i fašističkim snagama, za cijelog života kraljevine. (Čengić 1990 II, 286).

Kad je Andrić umro 23. ožujka 1975, Krleža je napisao kratak, na prvi pogled kurtoazan nekrolog, u kojem je naveo da je Andrić svojim Nobelom pobudio međunarodnu pozornost odigravši značajnu ulogu u predstavljanju naše literature u svijetu. Podsjetio je na Andrićeve početke u *Hrvatskoj mladoj lirici*, na literarni razvoj u okviru „Matoševe kaligrafske škole” i naglasio da je književni i politički put Ive Andrića nerazdvojno povezan sa svim „historijskim lomovima i obratima na našem hrvatskom, južnoslavjenskom književnom i političkom terenu” (Čengić 1990 I, 302). Istaknuo je i osebnost Andrićeva stila, „melankoličnu ariju” koja je pratila lirske motive, a kojoj je bio vjeran do kraja. Svoj nekrolog poetirao je lijepim i interpretativno poticajnim riječima: „Hoće li se naći pero da ovog klasičnog simbolista oslobodi dekorativnog folkloru i da ga osvjetli svjetlošću čiste poezije kojom je instrumentirao svoje romansijske teme.” (isto, 303).

Literatura

- Čengić, Enes. 1990. *S Krležom iz dana u dan (1956–1975)*. Sv. I–VI. Sarajevo: Svjetlost.
- Džadžić, Petar. 1988. „Andrić i Krleža: tačka sukoba”. *Borba*, 6. 12. 1988.
- Frangješ, Ivo. 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske; Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jandrić, Ljubo. 1982. *Sa Ivom Andrićem*. Drugo prošireno i dopunjeno izdanje. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Kalezić, Vasilije. 1985. *Ivo Andrić u našim sporovima*. Ljubljana/Beograd: Partizanska knjiga.
- Karaulac, Miroslav. 2003. *Rani Andrić*. Drugo dopunjeno izdanje. Beograd: Prosveta.
- Krleža, Miroslav. 1919. „Hrvatska književna laž”. *Plamen* 1: 32–40.
- Krleža, Miroslav. 1971. *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*. Sabrana djela Miroslava Krleže, sv. 14–15. Zagreb: Zora.
- Krleža, Miroslav. 1983. *Moj obračun s njima*. Sarajevo: Oslobođenje.
- Krleža, Miroslav. 1988. *Zapisi sa Tržiča*. Sarajevo/Zagreb: Oslobođenje, Mladost i Globus.
- Lasić, Stanko. 1987. *Mladi Krleža i njegovi kritičari (1914–1924)*. Zagreb: Globus, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske.
- Marjanović, Milan. 1913. *Narod koji nastaje: zašto nastaje i kako se formira jedinstveni srpsko-hrvatski narod*. Rijeka: G. Trbojević.
- Šentija, Josip. 2011. *S Krležom, poslije '71. Zapisi iz leksikografskog rokovnika*. Drugo dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Vaništa, Josip. 2010. *Skizzenbuch 1932–2010. Iza zatvorenih vrata*. Zagreb: Kratis.
- Visković, Velimir. 2001. *Krležološki fragmenti. Krleža između umjetnosti i ideologije*. Zagreb: Konzor.